

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.09.2004, sp. zn. 29 Odo 198/2004, ECLI:CZ:NS:2004:29.ODO.198.2004.1

Číslo: 90/2005

Právní věta:

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 29.09.2004

Spisová značka: 29 Odo 198/2004

Číslo rozhodnutí: 90

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Konkurs

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

V r c h n í s o u d v Olomouci rozsudkem ze dne 20. 10. 2003 potvrdil rozsudek ze dne 17. 1. 2002, kterým K r a j s k ý s o u d v Brně zamítl žalobu na určení, že pohledávka žalobkyně ve výši 5 704 107,40 Kč je pohledávkou za konkursní podstatou úpadkyně K., a. s., a žádnému z účastníků nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení (výrok I.). Dále odvolací soud rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok II.).

V odůvodnění rozsudku zejména uvedl, že se ztotožňuje s právním závěrem soudu prvního stupně, že „u žalobkyně není dán naléhavý právní zájem na podání určovací žaloby“ ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. Odvolací soud zdůraznil, že pro rozhodnutí v přezkoumávané věci je podstatné, zda pohledávku za podstatou může věřitelka úpadkyně uplatnit vůči správce konkursní podstaty žalobou o určení podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř., nebo zda se svého nároku musí domáhat žalobou o splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm. b) o. s. ř.

Předpokladem úspěšnosti žaloby o určení, zda tu právo nebo právní vztah je či není, dle odvolacího soudu je, aby na požadovaném určení byl naléhavý právní zájem. Naléhavý právní zájem je dán zejména tam, kde bez tohoto určení by bylo právo žalobkyně ohroženo, nebo kde by se bez tohoto určení stalo její právní postavení nejistým. Žaloba, domáhající se určení, však nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat o splnění povinnosti. V takovém případě je na místě pouze tehdy, pokud se žalovaným určením vytvoří pevný právní základ pro právní vztahy účastníků sporu a předejde se tak případným dalším žalobám na plnění, nebo jestliže žaloba na plnění neřeší celý obsah a dosah sporného právního vztahu či práva. Určovacími žalobami ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. nejsou žaloby o určení právní skutečnosti, jejichž naléhavý právní zájem vyplývá

přímo z právního předpisu (např. žaloba, kterou se konkursní věřitel nevykonatelné pohledávky, která zůstala sporná co do pravosti, výše nebo pořadí, domáhá určení svého práva podle § 23 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání – dále jen „ZKV“).

Odvolací soud nepřisvědčil tvrzení žalobkyně, že existencí naléhavého právního zájmu na požadovaném určení odůvodňuje „skutečnost“, že žalovaná správkyň konkursní podstaty nepokládá „předmětnou pohledávku“ za pohledávku za podstatou, v důsledku čehož hrozí, že tato pohledávka nebude uspokojena ani v rámci rozvrhu.

Naléhavý právní zájem – pokračoval odvolací soud – nelze dovodit ani z tvrzení, podle něhož žalobkyni není známo, kolik prostředků bude k dispozici v podstatě pro uspokojení uplatněné pohledávky, ani z toho, že by z uvedeného důvodu „byla žaloba na plnění předčasná.“

Odvolací soud nepřítakal ani námitce, že při úspěšnosti žaloby na plnění by žalovaná splněním pohledávky za podstatou poškodila (při nedostatku finančních prostředků v konkursní podstatě) ostatní věřitele, včetně věřitelů s pohledávkami za podstatou. Stav, kdy prostředky v konkursní podstatě nebudou stačit k zaplacení pohledávek za podstatou anebo k poměrnému uspokojení ostatních pohledávek, může totiž nastat i bez ohledu na rozhodnutí soudu o některé z pohledávek za podstatou, přičemž nedostatek majetku v konkursní podstatě může vést i ke zrušení konkursu podle ustanovení § 44 odst. 1 písm. d) ZKV.

Za důvodnou odvolací soud nepovažoval ani výhradu žalobkyně, že právě určovací žalobou by byl vytvořen pevný základ pro právní vztahy účastníků sporu a že by se předešlo případným žalobám na plnění. Pokud by totiž došlo ke zrušení konkursu z jiných důvodů, než „ze kterých dochází k zániku společnosti úpadkyně“ (např. § 44 odst. 1 písm. a/ a c/), rozsudek ukládající správkyň konkursní podstaty povinnost zaplatit žalobkyni pohledávku za podstatou by byl exekucním titulem a po zrušení konkursu by přešla povinnost zaplatit tuto pohledávku ze správkyň konkursní podstaty na úpadkyni (srov. § 256 o. s. ř. a § 45 odst. 1 a § 14 odst. 1 písm. a/ ZKV). Naproti tomu rozhodnutí o určovací žalobě, jak vyplývá z jeho povahy, nemůže být v exekucním řízení nuceně vykonáno, a po „takovém zrušení konkursu“ na majetek úpadkyně by právní vztahy mezi žalobkyní a úpadkyní neřešilo a žalobkyně by se své pohledávky musela domáhat novou žalobou na plnění.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, odkazujíc co do jeho přípustnosti na ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a spatřujíc zásadní právní význam tohoto rozhodnutí v řešení otázky „možnosti určovacích žalob“, která je odvolacími soudy řešena rozdílně, a v řešení otázky, zda pohledávka za podstatou může být uplatněna žalobou na plnění, a uplatňujíc dovolací důvod podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., jehož prostřednictvím lze zpochybnit správnost právního posouzení věci odvolacím soudem. Dovolatelka namítá, že podle ustálené soudní praxe může být naléhavý právní zájem na určení dán i tehdy, jestliže se určovací žalobou vytvoří pevný právní základ pro právní vztahy účastníků sporu a předejde se tak případným dalším žalobám na plnění. Právě k tomuto cíli „žaloba směřovala,“ neboť v případě určení, že žalobkyně má za úpadkyní pohledávku za podstatou, by byla žalovaná jako správkyň konkursní podstaty povinna takové rozhodnutí respektovat a v průběhu konkursního řízení k němu přihlídnout, popřípadě v rozvrhovém řízení zákonem stanoveným způsobem pohledávku za podstatou uspokojit. Dovolatelka nesouhlasí se závěrem odvolacího soudu o možnosti podat žalobu „na splnění povinnosti,“ když taková žaloba by byla předčasná, s tím, že v případě respektování rozsudku na plnění by „to mohlo být na úkor mimo stojících věřitelů pohledávek za podstatou.“

Setrvávajíc na právním názoru, že rozhodnutí o určovací žalobě by dalo pevný rámec vztahu se správkyň konkursní podstaty, což je samozřejmě možné jen za předpokladu trvání konkursu, a odkazujíc na závěry obsažené v odůvodnění usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. [1 Ko 556/2001](#) (jde o rozhodnutí uveřejněné pod číslem 47/2003 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek),

dovolatelka požaduje, aby Nejvyšší soud rozsudky soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Žalovaná považuje dovolání za účelové, s tím že tvrzená pohledávka není pohledávkou za podstatou, a navrhuje jeho zamítnutí.

Dovolání shledává Nejvyšší soud přípustným podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a má je i za důvodné. Proto zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Jelikož vady uvedené v ustanovení § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3 o. s. ř., ani jiné vady řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, dovolací soud – v hranicích právních otázek formulovaných v dovolání, jejichž řešení přisuzuje zásadní význam po stránce právní – přezkoumal správnost právního závěru odvolacího soudu o (ne)existenci naléhavého právního zájmu na žalobkyní požadovaném určení. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. žalobou (návrhem na zahájení řízení) lze uplatnit, aby bylo rozhodnuto o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.

Výklad podávaný soudní praxí je jednotný v závěru, že naléhavý právní zájem na určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je dán zejména tam, kde by bez tohoto určení bylo ohroženo právo žalobce, nebo kde by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo nejistým. Žaloba domáhající se určení podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat na splnění povinnosti (shodně srov. rozhodnutí bývalého Nejvyššího soudu ČR uveřejněné pod číslem 17/1972 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Určovací žaloba podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. je preventivního charakteru a má místo jednak tam, kde její pomoci lze eliminovat stav ohrožení práva či nejistoty v právním vztahu a k odpovídající nápravě nelze dospět jinak, jednak v případech, v nichž určovací žaloba účinněji než jiné právní prostředky vystihuje obsah a povahu příslušného právního vztahu a jejím prostřednictvím lze dosáhnout úpravy tvořící určitý právní rámec, který je zárukou odvrácení budoucích sporů účastníků.

Tyto funkce určovací žaloby korespondují právě s podmínkou naléhavého právního zájmu a nelze-li v konkrétním případě očekávat, že je určovací žaloba bude plnit, nebude dán ani naléhavý právní zájem na takovém určení. Přitom příslušné závěry se vážou nejen k žalobě na určení jako takové, ale také k tomu, jakého konkrétního určení se žalobce domáhá (shodně srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 1997, sp. zn. 3 Cdon 1338/96, uveřejněný v časopise Soudní judikatura č. 3, ročník 1997, pod číslem 21).

Výše uvedené závěry, od nichž nemá dovolací soud důvodu odchýlit se ani v projednávané věci, se uplatní i v poměrech konkursního práva.

S přihlédnutím k době vydání napadeného rozsudku je pro další úvahy Nejvyššího soudu rozhodný výklad zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění zákonů č. 122/1993 Sb., č. 42/1994 Sb., č. 74/1994 Sb., č. 117/1994 Sb., č. 156/1994 Sb., č. 224/1994 Sb., č. 84/1995 Sb., č. 94/1996 Sb., č. 151/1997 Sb., č. 12/1998 Sb., č. 27/2000 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 105/2000 Sb., č. 214/2000 Sb., č. 368/2000 Sb., č. 370/2000 Sb., č. 120/2001 Sb., č. 125/2002 Sb. a nálezů Ústavního soudu č.

Podle ustanovení § 31 ZKV nároky na vyloučení věci z podstaty (§ 19 odst. 2), pohledávky za podstatou (§ 31 odst. 2), nároky na oddělené uspokojení (§ 28) a pracovní nároky (§ 31 odst. 3) lze uspokojit kdykoliv v průběhu konkursního řízení. Jiné nároky lze uspokojit jen podle pravomocného rozvrhového usnesení (odstavec 1). Pohledávkami za podstatou, pokud vznikly po prohlášení konkursu, jsou (mimo jiné) nároky na vrácení plnění ze smluv, od nichž bylo odstoupeno podle § 14 odst. 1 písm. a) ZKV (odstavec 2 písm. f/).

Ustanovení § 32 odst. 1 ZKV dále určuje, že v rozvrhu se uspokojí nejdříve dosud nezaplacené pohledávky za podstatou (§ 31 odst. 2) a pracovní nároky (§ 31 odst. 3). Nepostačuje-li výtěžek zpeněžení podstaty na úhradu všech těchto pohledávek, uspokojí se nejdříve hotové výdaje a odměna správce, potom náklady spojené s udržováním a správou podstaty, poté soudní poplatek za konkurs, poté pohledávky výživného ze zákona; ostatní pohledávky se uspokojí poměrně.

Podle ustanovení § 14 odst. 1 ZKV prohlášení konkursu má (krom jiného) tyto účinky:

d) řízení o nárocích, které se týkají majetku patřícího do podstaty nebo které mají být uspokojeny z tohoto majetku, mohou být zahájena jen na návrh správce nebo proti správci; jde-li o pohledávky, které je třeba přihlásit v konkursu (§ 20 odst. 1), může být řízení, s výjimkou řízení o výkonu rozhodnutí, zahájeno jen za podmínek uvedených v § 23 a § 24,

e) nelze provést výkon rozhodnutí (exekuci) postihující majetek patřící do podstaty a k tomuto majetku nelze ani nabýt právo na oddělené uspokojení (§ 28).

Otázku, zda věřitel s pohledávkou za podstatou je oprávněn domáhat se v průběhu konkursu její úhrady žalobou o splnění povinnosti (§ 80 písm. b/ o. s. ř.), podanou proti správci konkursní podstaty, Nejvyšší soud, oproti mínění dovolatelky, již vyřešil v rozsudku uveřejněném pod číslem 27/2004 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, přičemž takové oprávnění věřiteli přiznal. Nejvyšší soud přitom akcentoval, že i ve vztahu mezi věřitelem a správcem konkursní podstaty může vzniknout spor o pravost nebo výši pohledávky za podstatou, přičemž je plně opodstatněné připustit za trvání konkursu podání žalob z pohledávek za podstatou (proti správci konkursní podstaty), které mají vyjasnit otázky existence nebo výše těchto pohledávek.

Uvedené platí bez zřetele k tomu, že věřitel (žalobce) nemůže v případě úspěchu žaloby udělat další krok, tedy vynutit splnění exekučního titulu ve vykonávacím řízení (srov. § 14 odst. 1 písm. e/ ZKV). Pokud by spor o základ (anebo) výši nároku z pohledávky za podstatou nebyl vyřešen samostatným sporem, pak by konkursnímu soudu nezbylo, než sporné otázky řešit až ve velmi pozdním stadiu konkursního řízení, to jest v rozvrhovém usnesení.

Současně Nejvyšší soud v citovaném rozhodnutí formuloval a odůvodnil závěr, že při splnění požadavku vysloveného v ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř., tedy, aby žalobce prokázal naléhavý právní zájem na požadovaném určení, může mít spor o základ (pravost) nebo výši pohledávky za podstatou charakter sporu o určení, zda tu taková pohledávka za podstatou je či není.

Možnost věřitele domáhat se žalobou na určení, že jeho pohledávka za úpadcem je pohledávkou za podstatou (proto, že správce její existenci popírá), judikatura připouští rovněž v dovolatelkou zmiňovaném rozhodnutí uveřejněném pod číslem 47/2003 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Aplikuje shora uvedené závěry na poměry projednávané věci, dospívá Nejvyšší soud při řešení otázky existence naléhavého právního zájmu žalobkyně na požadovaném určení k závěrům od soudů nižších stupňů odlišným.

V poměrech účastníků (a pro účely konkursního řízení) totiž žaloba o určení, že pohledávka žalobkyně ve výši 5 704 107,40 Kč je pohledávkou za konkursní podstatou úpadkyně (pokud by ji soud shledal důvodnou), má stejný dopad jako žaloba na plnění (v téže výši), když v konkursních poměrech oba druhy žalob (a pozitivní rozhodnutí soudu o nich) řeší otázku důvodnosti, výše i pořadí pohledávky, přičemž mají stejný význam i pro uspokojení pohledávky za podstatou v rámci rozvrhu ve smyslu ustanovení § 32 odst. 1 ZKV.

V oblasti vztahů obchodněprávních (o tento případ jde i v projednávané věci, jelikož žalobkyně existenci pohledávky za podstatou dovozuje ze smlouvy o dílo /respektive z odstoupení od této smlouvy žalovanou/, jež, jak je zřejmé z obsahu spisu, byla uzavřena v režimu obchodního zákoníku) rozdíl mezi uplatněním nároku u soudu žalobou na plnění a žalobou na určení nevzniká ani co do jejich vlivu na běh promlčecí doby, když ve smyslu ustanovení § 402 obch. zák. promlčecí doba přestává běžet, jakmile věřitel za účelem uspokojení nebo určení svého práva učiní jakýkoliv právní úkon, který se považuje podle předpisu upravujícího soudní řízení za jeho zahájení nebo za uplatnění práva v již zahájeném řízení.

Skutečnost, že rozhodnutí soudu o určení existence a výše pohledávky za podstatou není exekucním titulem, na základě kterého by věřitel po zrušení konkursu mohl zaplacení pohledávky vymáhat na dlužníku (dříve úpadci), není pro přijetí závěru o existenci naléhavého právního zájmu na požadovaném určení (z pohledu dopadu takového rozhodnutí na možnost uspokojit pohledávku za podstatou v průběhu konkursního řízení a na rozvrhové usnesení) významná.

Protože rozhodnutí odvolacího soudu v řešení otázky existence naléhavého právního zájmu podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. spočívá na nesprávném právním posouzení věci a je tak naplněn dovolatelkou uplatněný dovolací důvod podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., dovolací soud je podle ustanovení § 243b odst. 2, věty za středníkem, o. s. ř. zrušil. Důvody, pro které nemohlo obstát rozhodnutí odvolacího soudu, dopadají i na rozhodnutí soudu prvního stupně, proto dovolací soud zrušil i je a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3 o. s. ř.).